

УДК: 37:001.8 «712»

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1256821>

ОКСАНА ВОРОБІЙОВА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8592-4872>

(Полтава)

РЕТРОСПЕКТИВА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Анотація: в статті проаналізовано сучасні наукові дослідження з питань формування та розвитку інформаційно-аналітичної компетентності у теорії та практиці педагогічної науки. На основі узагальнення літературних даних визначено підходи до співвідношення інформаційного та аналітичного складника у структурі досліджуваної компетентності. Досліджено специфічні особливості професійної діяльності вчителя біології через взаємозв'язок його інформаційної, розвивальної, орієнтаційної, мобілізаційної, конструктивної, комунікативної, організаторської та й дослідницької функцій.

Ключові слова: майбутній учитель біології, професійні функції вчителя біології, професійна компетентність, інформаційно-аналітична компетентність, складники компетентності.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства обумовлений динамічністю наукової картини світу, а глобальні цивілізаційні зміни, непередбачуваний розвиток подій і явищ ставлять підвищені вимоги до професійної підготовки фахівців на основі компетентнісного підходу.

Сучасний вчитель біології змушений працювати в умовах швидкої зміни інформаційного середовища, в якому безпосередньо протікає його діяльність. В минулому залишається просте накопичення студентами знань та предметних умінь і навичок, важливою стає проблема підготовки компетентного, конкурентноспроможного на ринку праці фахівця, який має високий рівень знань та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

Це зумовлює потребу формування інформаційно-аналітичної компетентності особистості, яка є складником професійної компетентності, відображає готовність майбутніх фахівців застосувати отримані знання, вміння, навички у поєднанні з їх особистісними якостями під час роботи з інформацією різних видів і форм представлення (традиційної, електронної), а також здатність проводити її аналітико-синтетичну обробку з метою отримання якісно нового знання, що дає можливість забезпечити процес прийняття відповідальних рішень у різних сферах професійної діяльності. На базовому рівні інформаційно-аналітична компетентність отримується у процесі шкільної освіти та соціалізації, і у сукупності з іншими ключовими компетентностями виступає фактором успішної інтеграції людини у суспільство. Специфічна детермінанта, необхідна для виконання професійної діяльності, формується у процесі професійної підготовки до конкретної спеціальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки проблему розвитку інформаційно-аналітичної компетентності фахівців різних галузей досліджують вітчизняні і зарубіжні вчені. У педагогічній теорії і практиці питанню формування інформаційно-аналітичної компетентності присвячені наукові роботи О. Безкровного, С. Григораша, Н. Задорожної, Л. Карасьової, В. Іщенко, В. Олійник, Л. Половенко, Р. Тарасенко, Н. Лобач, Л. Петренко, В. Ягупова та ін. Дослідженням різних аспектів проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері управління займалися, зокрема, Н. Зінчук, Р. Красовський, В. Жигір; у сфері права – О. Безкровний; у сфері економіки – Н. Задорожна, Н. Рижова, В. Фомін, Л. Половенко, Ю. Темчишина; документознавства – В. Варенко, С. Григораш, В. Іщенко; обліку та оподаткування – В. Шевченко, майбутніх лікарів – Н. Лобач, агентів з організації туризму – С. Масліч; фахівців сектору безпеки у процесі іншомовної підготовки – Л. Карасьова, майбутніх перекладачів для аграрної галузі – Р. Тарасенко; керівників ПТНЗ – В. Ягупов, Л. Петренко.

Однак, визначення та обґрунтування педагогічних умов формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх учителів біології у процесі професійної підготовки не знайшло належного висвітлення у педагогічній теорії та практиці.

Мета статті полягає в аналізі та узагальненні наукових досліджень з питань формування та розвитку інформаційно-аналітичної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз сучасних підходів до підготовки майбутнього вчителя біології дозволив визначити такі його провідні функції у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: інформаційна, розвивальна, орієнтаційна, мобілізаційна, конструктивна, комунікативна, організаторська та дослідницька. Всі функції взаємопов'язані між собою, вони доповнюють та уточнюють одна одну. Провідне місце, на нашу думку, відводиться реалізації інформаційної функції, яка в свою чергу реалізується через формування інформаційно-аналітичної компетентності.

Учитель біології за допомогою різноманітних засобів і прийомів передає інформацію учням, засвоєння наукової інформації починається зі сприйняття, яке трансформується на рівень знань, уявлень, понять, і кінцевим результатом цього процесу є сформована компетентність. Інформаційна функція вчителя біології передбачає оволодіння ним такими знаннями, вміннями та навичками: знання провідних ідей, законів, теорій і методів науки; комунікативні вміння як засіб передачі інформації; уміння графічно виражати свою думку за допомогою нескладних схематичних малюнків; умінням малювати й користуватися зображувальною грамотою; умінням використовувати різноманітні методи передачі наукової інформації, застосовувати різні наочні посібники й технічні засоби навчання; навички використання гігієнічних, вікових та психологічних особливостей передачі інформації; уміннями застосовувати методи передачі інформації в оптимальному поєднанні з урахуванням рівня підготовленості та вікових особливостей учнів; умінням розумно поєднувати традиційні й нетрадиційні засоби передачі інформації; рефлексивні вміння у забезпеченні зворотного зв'язку з метою оцінки, обліку, корекції знань; вміння формувати критичне мислення та аналітичне відношення до інформації отриманої з різних джерел; вміння виробляти власну оцінку отриманої інформації на предмет важливості, цінності, правдивості тощо.

Реалізація інформаційної функції вчителем біології досягається формування його інформаційно-аналітичної компетентності. Аналітична компетентність розглядається як інтегрована риса особистості, яку потрібно цілеспрямовано формувати в умовах вищого навчального закладу на основі системи позитивних мотивів оволодіння аналітичною діяльністю як дієвим засобом вирішення професійних завдань. При цьому аналітична діяльність допомагає створити міцне підґрунтя для подальшого розвитку та професійного самовизначення, за умов адекватно розвинутого мислення вона стає джерелом подальшої пізнавальної діяльності [2].

З позиції іншого підходу аналітична компетентність – це аналітичні знання, вміння, здатності, професійно важливі якості, особистий досвід у сфері аналізу інформації, її оцінювання, використання за допомогою різних засобів, методів і технологій аналітичної діяльності, що дозволяє оперативно аналізувати інформацію з метою прийняття ефективних управлінських рішень в галузі освіти [1].

Аналітична компетентність розкриває здатність особистості до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею з використанням процесів аналізу та синтезу; здатність на основі кількісного та якісного аналізу діяльності отримувати загальні результативні показники та здійснювати оціночні висновки, здатність системно досліджувати та оцінювати ситуацію; а з іншого – здатність особистості до застосування комп'ютерної техніки та телекомунікаційних технологій як інструментарію аналітичного дослідження і застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті [7].

Р. Тарасенко розробив модель формування інформаційної компетентності майбутніх перекладачів у синергетичній єдності цільового, теоретико-методологічного, стратегічно-нормативного, організаційно-змістового, діагностичного та результативного блоків. При цьому інформаційна компетентність розглядається автором як сукупність інформаційних компетенцій, які деталізують її, забезпечуючи можливість конкретизувати напрями організації навчального процесу щодо її формування [8].

Аналіз низки досліджень [1; 4; 6; 7; 8] засвідчив, що аналітична компетентність нероздільно пов'язана із вміннями і навичками збору та аналізу інформації, що дає змогу стверджувати про доцільність формування інформаційно-аналітичної компетентності фахівця. З

позиції завдань нашого дослідження актуальним є твердження В. Шевченка, який досліджував співвідношення саме інформаційного та аналітичного компонентів у структурі визначеної компетентності. Автор наголошує, що перевага інформаційного або аналітичного складника залежить від особливості їх професійної діяльності фахівця. При цьому вчений пропонує виділяти три варіанти позиції, в яких виявляються інформаційна і аналітична компоненти стосовно один одного: інформаційний та або аналітичний складник синтезуються у специфічну компетентність; інформаційний та аналітичний компоненти підготовки розглядаються як самостійні, відокремлені компетентності; інформаційний та аналітичний складники розглядаються як єдина компетентність [8].

Ми поділяємо думку Н. Лобач, яка розглядає інформаційно-аналітичну компетентність майбутнього фахівця як складник його професійної компетентності, що відображає готовність і здатність майбутніх фахівців застосовувати інформаційно-аналітичні знання, вміння, навички у сукупності з їх особистісними якостями під час роботи з інформацією різних видів і форм представлення, а також здатність проводити пошук, оцінювання, збереження, аналіз, оформлення й передачу важливої інформації з метою отримання якісно нового знання для прийняття відповідальних рішень у професійній діяльності [4].

На основі аналізу комплексу джерел та досвіду підготовки майбутнього вчителя біології ми пропонуємо робоче визначення поняття «інформаційно-аналітична компетентність майбутнього вчителя біології». Інформаційно-аналітична компетентність майбутнього вчителя біології - це сукупність інформаційно-аналітичних знань, умінь, навичок, досвіду аналітичної діяльності та особистісних якостей фахівця, які забезпечують можливість пошуку, збору, аналізу, критичного оцінювання, обробки та передачі інформації з метою реалізації професійних функцій у навчально-виховному процесі.

Висновки. Отже інформаційно-аналітична компетентність майбутнього вчителя біології є важливим складником його професійної підготовки. Аналіз сучасного стану педагогічної науки дозволив виявити відсутність чіткої системи формування зазначеної компетентності. В той же час констатуємо наявність дослідження інформаційної, аналітичної, інформаційно-аналітичної компетентності у підготовці фахівців суміжних галузей. Перспективними напрямками дослідження вважаємо розробку структури інформаційно-аналітичної компетентності відповідно до специфіки професійної діяльності вчителя біології та обґрунтування педагогічних умов процесу формування цієї компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жигір В. Значення аналітичної компетентності у професійній діяльності менеджера освіти / В. Жигір // Молодь і ринок. - 2014. - № 6. - С. 22-26.
2. Задорожна Н. В. Проблема формування аналітичної компетенції майбутніх фахівців у педагогічній теорії / Н. В. Задорожна // Педагогічний процес: теорія і практика. - 2014. - Вип. 1. - С. 103-107.
3. Іщенко В. С. Педагогічні умови формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності / В. С. Іщенко // Електронне наукове фахове видання «Народна освіта». - 2017. - №3 (33).
4. Лобач Н. В. Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів у освітньому середовищі вищого медичного навчального закладу / Н. В. Лобач // Наукові записки. - Серія: Педагогічні науки. - Випуск 141. - Ч. 1. - Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. - С. 124-128.
5. Петренко Л. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів: монографія / Лариса Петренко / Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2013. - 456 с.
6. Петренко Л. М. Експлікація поняття «інформаційно-аналітична компетентність» / Л. М. Петренко / Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. - 2012. - Вип. 3. - С. 69-78.
7. Половенко Л. П. Аналітична компетентність - ключовий складник професійної компетентності майбутніх фахівців з економічної кібернетики / Л. П. Половенко // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. - 2012. - № 1.

8. Тарасенко Р. О. Теоретичне обґрунтування моделі формування інформаційної компетентності майбутніх перекладачів для аграрної галузі / Р. О. Тарасенко // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. – 2014. - №2. С. 81-86.
9. Шевченко В. М. Інформаційно-аналітична компетентність як складова частина професійної підготовки фахівців з обліку та оподаткування / В. М. Шевченко // Університет імені Альфреда Нобеля. Збірник наукових праць. – 2017. – Випуск LXXVI., Том 2. – С.137-141.

REFERENCES

1. Zhygir' V. Znachennja analitychnoi' kompetentnosti u profesijnij dij'al'nosti menedzhera osvity / V. Zhygir' // Molod' i rynok. - 2014. - № 6. - S. 22-26.
2. Zadorozhna N. V. Problema formuvannja analitychnoi' kompetencii' majbutnih fahivciv u pedagogichnij teorii' / N. V. Zadorozhna // Pedagogichnyj proces: teorija i praktyka. - 2014. - Vyp. 1. - S. 103-107.
3. Ishhenko V. S. Pedagogichni umovy formuvannja analitychnoi' kompetentnosti majbutnih fahivciv iz dokumentoznavstva ta informacijnoi' dij'al'nosti / V. S. Ishhenko // Elektronne naukovе fahove vydannja «Narodna osvita». – 2017. - №3 (33).
4. Lobach N. V. Pedagogichni umovy formuvannja informacijno-analitchnoi' kompetentnosti majbutnih likariv u osviti'omu seredovyshhi vyshhogo medychnogo navchal'nogo zakladu / N. V. Lobach // Naukovi zapysky. – Serija: Pedagogichni nauky. – Vypusk 141. – Ch. 1. – Kirovograd : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2015. – S. 124-128.
5. Petrenko L. Teorija i praktyka rozvytku informacijno-analitchnoi' kompetentnosti kerivnykiv profesijno-tehничnyh navchal'nyh zakladiv: monografija / Larysa Petrenko / Dnipropetrovs'k: IMA-pres, 2013. – 456 s.
6. Petrenko L. M. Eksplikacija ponjattja «informacijno-analitchna kompetentnist'» / L. M. Petrenko / Naukovo-metodychni ta organizacijni zasady informacijno-analitchnogo zabezpechennja pedagogichnoi' nauky, osvity i praktyky Ukraїny: stan ta perspektyvy. – 2012. – Vyp. 3. – С. 69–78.
7. Polovenko L. P. Analitchna kompetentnist' - ključovyj skladnyk profesijnoi' kompetentnosti majbutnih fahivciv z ekonomichnoi' kibernetiky / L. P. Polovenko // Teorija i praktyka upravlinnja social'nymy systemamy: filosofija, psihologija, pedagogika, sociologija. – 2012. - № 1.
8. Tarasenko R. O. Teoretychne obg'runtuvannja modeli formuvannja informacijnoi' kompetentnosti majbutnih perekkladachiv dlja agrarnoi' galuzi / R. O. Tarasenko // Visnyk Dnipropetrovs'kogo univertsytetu imeni Al'freda Nobelja. Serija: Pedagogika i psihologija. – 2014. - №2. S. 81-86.
9. Shevchenko V. M. Informacijno-analitchna kompetentnist' jak skladova chastyna profesijnoi' pidgotovky fahivciv z obliku ta opodatkuвання / V. M. Shevchenko // Universtet imeni Al'freda Nobelja. Zbirnyk naukovyh prac'. – 2017. – Vypusk LXXVI., Том 2. – S.137-141.

OKSANA VOROBIOVA

THE RETROSPECTIVE OF THE RESEARCH ON THE PROBLEMS OF INFORMATIONAL-ANALYTICAL COMPETENCE FORMATION IN THE MODERN PEDAGOGICAL SCIENCE

The article gives analyses on modern scientific research in the field of formation and development of informational-analytical competence in the theory and practice of pedagogical science. The attempts on correlation of the informational and analytical component in the structure of the investigated competence were determined on the basis of literary data analysis. Informational-analytical competence of the future Biology teacher is the combination of informational-analytical knowledge, skills, competences, experience of analytical activity and personal characteristics of specialist, that provides the possibilities for search, collection, and analyzing, critical evaluation, processing and transmitting information to realize professional function in the educational process. The analysis of modern approaches to future Biology teacher training allows us to define the following main functions in the educational process of secondary school: informational, creative, orientation, mobilization, constructive and communicative, organizational and research. All the functions are closely connected; they give additional meaning and specify each other. In our opinion, the realization of informative function takes up the leading place that in its turn is realized through the development of informational and analytical competence.

Key words: future Biology teacher, professional functions of Biology teacher, professional competence, informational-analytical competence, constituents of competence

Одержано 27.01.2018р.